

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดอุทัยธานี เพื่อให้สอดคล้องกับสาระของงานวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องใน 4 ประเด็น ประกอบด้วย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สภาพทั่วไปของจังหวัดอุทัยธานี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (participation) มีผู้ให้ความหมายคำว่ามีส่วนร่วมไว้ต่างแง่มุมกัน อาจมีความหมายกว้างและแตกต่างกันไป แล้วแต่เป้าหมายและลักษณะของงานที่เกี่ยวข้อง และบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้ความหมายเองว่าจะมีการปรับใช้การมีส่วนร่วมไปสู่สาขาวิชาใด อย่างไรก็ตาม การอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมที่จะกล่าวต่อไปนี้จะเน้นอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรซึ่งมักเน้นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชนที่อาศัยอยู่ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากงานส่งเสริมการเกษตรเป็นงานด้านหนึ่งของการพัฒนา ดังมีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลายคน ซึ่งขอยกมากล่าวพอเป็นแนวทางได้ดังนี้

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 281) ได้สรุปประเด็นสำคัญของความหมายได้ว่า การมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตรที่เน้นถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทางส่งเสริมการเกษตร ซึ่ง ได้แก่ เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร เยาวชนเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีประเด็นสำคัญ ๆ (key word) ที่เหมือนกันและแตกต่างกันอยู่หลายประการ ดังนี้

1. เป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ (decision-making) ให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรได้มีโอกาสร่วมคิด ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้

2. เป็นการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรม (activity involvement) ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา ตลอดจนมีส่วนเป็นเจ้าของและรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา

3. เป็นการทำให้เกิดความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน (equity) ในด้านต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยทำให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ทุกคนมีส่วนในการคิดค้นหาปัญหาของตัวเองและชุมชน หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นในฐานะที่เท่าเทียมกัน ตลอดจนมีความเสมอภาคในการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมรับผิดชอบกับผลที่เกิดขึ้น

4. เป็นการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตรได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่ม การจัดสรร การควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของชุมชน

5. เป็นการที่บุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ต่าง ๆ และรับสภาพถึงผลเสียที่เกิดขึ้น โดยถือว่าบุคคลเป้าหมายนั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสีย (stockholder) ในการดำเนินการพัฒนา ด้วยความรู้สึผูกพันถึงความเป็นเจ้าของ (ownership) หรือ หุ้นส่วน (partnership)

เมตต์ เมตต์การ์มัจิต (2547: 16) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมคือ การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรม จะได้รับประโยชน์ในด้านการนำเอาความรู้ ความสามารถ (talents) และทักษะ (skills) ของคนในองค์กรหรือท้องถิ่นแล้วแต่กรณี มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนี้ การเข้ามามีส่วนร่วม จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้สึว่าตนเองมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี อีกทั้งจะกระตุ้นให้ทุกฝ่ายได้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อ ผู้ที่ละเลยหรือเฉยเมยไม่เข้าร่วมจะด้วยเหตุใดก็ตาม ย่อมทำให้มีอำนาจน้อยกว่าผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมหรือกล่าวได้ว่า ความละเลยไม่สนใจเป็นสถานะที่บุคคลปลีกตัวออกจากสังคมนั้นเอง

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540: 12) เห็นว่าการมีส่วนร่วมหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อตัวประชาชน

Sheng (1990 : 10) อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 279-280) สรุปเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมในชุมชนว่า ประกอบไปด้วยประเด็นสำคัญ ๆ คือ

1. เป็นการควบคุมโดยประชาชน (citizens control) หมายถึง ชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจ
2. เป็นการกระจายอำนาจ (delegate power) หมายถึง การกระจายอำนาจหน้าที่ให้แก่คนในชุมชน ภายใต้ข้อจำกัดที่ถูกกำหนดโดยอำนาจการบังคับบัญชาของชุมชน
3. เป็นการกำหนดตัวแทนของชุมชน (community representation) ตัวแทนของชุมชนอาจจะเป็นคนส่วนใหญ่ หรือคนส่วนน้อยที่อยู่ในรูปของคณะกรรมการ หรือสมาชิกทั้งหมดของชุมชนที่มีความเสมอภาคในการเป็นตัวแทนชุมชน ซึ่งสมาชิกทั้งหมดมีสิทธิและรับผิดชอบที่เท่าเทียมกัน

แอนนา หงส์สามสิบเจ็ด (2546: 9) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำ ในการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้นการทำงาน การประสานงานและการประเมินผล โครงการและการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมนั้น

พิมลรัตน์ ใจบุญถือ (2545: 8) สรุปว่า การมีส่วนร่วมของเกษตรกร หมายถึง การเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การพิจารณาตัดสินใจ จนเป็นผลของการนำไปปฏิบัติอย่างเปิดเผยและเต็มใจ โดยการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันจะมีผลกระทบมาถึงตัวของประชาชนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความพอใจและลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม

บุญเทียม อังสวัสดิ์ (2542: 18) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิบัติกิจกรรม โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา การกำหนดความต้องการ การตัดสินใจ ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงานนั้นด้วย

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมถึงแม้จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละบุคคล แต่โดยทั่วไปแล้วหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนในการร่วมคิด ร่วมศึกษา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา และร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชนให้ตรงกับความต้องการของตนเองและชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความรู้สึกในความเป็นเจ้าของชุมชน และจะนำไปสู่ซึ่งการปฏิบัติที่ยั่งยืนต่อไป

1.1.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ลักษณะหรือรูปแบบของการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้น สามารถพิจารณาได้หลากหลายซึ่งขึ้นอยู่กับว่าจะสนใจในด้านใด บางท่านพิจารณาจากกิจกรรมที่เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น การเลือกตั้ง การประชุม บางท่านก็พิจารณาในเชิงการบริหาร เช่น การมีส่วนร่วมในแนวราบ และการมีส่วนร่วมในแนวแคว้ง เป็นต้น

อัมสไตน์ (Amstien 1969: 215-217; ชูชาติ พ่วงสมจิตต์, 2540: 18) อ้างใน เมตต์ เมตต์การุณจิต (2547: 19) เห็นว่าการมีส่วนร่วมจะมีลักษณะมากน้อยเพียงใด ให้พิจารณาว่า ผู้นำเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการใช้อำนาจและมีบทบาทในการควบคุมได้เท่าใด ซึ่งเป็นข้อบ่งบอกถึงภาวะผู้นำที่เป็นประชาธิปไตย (democratic leadership) ว่ามีสูงหรือต่ำ อัมสไตน์ ได้ใช้อำนาจการตัดสินใจเป็นเกณฑ์ในการบ่งบอกการมีส่วนร่วม โดยจัดได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเทียม หรือไม่มีส่วนร่วม
2. การมีส่วนร่วมพอเป็นพิธี หรือร่วมเพียงบางส่วน
3. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ มีอำนาจและบทบาทมาก

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527: 13) อ้างในพิมลรัตน์ โจนุญถือ (2545: 12) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิด สร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผน งบประมาณ โครงการ หรือ กิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไข ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมการตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการหรือกิจกรรมที่ได้ทำโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

กรณีศึกษา ชมดี (2524: 13) วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ออกเป็น 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม (attendance at meeting)
2. การมีส่วนร่วมในการออกเงิน (financial on contribution)
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (membership on committee)
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (position of leadership)
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (interviewer)
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (solicitor)
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (customers)
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่มการ (entrepreneurs)
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (employers)
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (material contribution)

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531: 25) อ้างในกรมตล เพชรล้อมทอง (2542: 12) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมี 7 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ถูกบังคับ	= ไม่มีส่วนร่วม
ระดับที่ 2 ถูกล่อ	= มีส่วนร่วมน้อย
ระดับที่ 3 ถูกชักชวน	= มีส่วนร่วมน้อย
ระดับที่ 4 ถูกสัมภาษณ์ความต้องการ	= มีส่วนร่วมปานกลาง
ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความเห็น	= มีส่วนร่วมปานกลาง
ระดับที่ 6 มีโอกาสเสนอโครงการ	= มีส่วนร่วมในระดับสูง
ระดับที่ 7 มีโอกาสตัดสินใจด้วยตนเอง	= มีส่วนร่วมในอุดมคติ

นฤตพงษ์ ไชยวงศ์ (2540: 51-52) อ้างในแอนนา หงส์สามสิบเจ็ด (2546: 14) ได้สรุปลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายประการ ดังนี้

1. การร่วมประชุม (discussion) เป็นการร่วมอภิปรายหรือเนื้อหาสาระของการวางแผน หรือการจัดทำแผน โดยตรงแบบ face-to-face ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือนักกลางนอกชุมชนกับประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน
2. การถกเถียง (debate) เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันแบบประชาธิปไตยให้ทราบถึงผลดีผลเสียในกรณีต่าง ๆ

3. การให้คำปรึกษาแนะนำ (consultation) โดยที่ประชาชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ ในคณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อให้มั่นใจว่าประชาชนที่ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมรับรู้และมีส่วนในการวางแผน

4. การสำรวจ (survey) โดยการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ให้โอกาสกับประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ

5. การประสานงานร่วมกัน (cooperation) เป็นการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าไปบริหารหรือจัดการ หรือเข้าร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาจากฝ่ายประชาชน

6. การสัมภาษณ์หรือการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ (key informants interview) ผู้นำและประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์ (beneficiaries) เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

7. การจัดทัศนศึกษา (field trip) ไปยังบริเวณเป้าหมายเพื่อสำรวจตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนร่วมตัดสินใจ

8. การไต่สวนสาธารณะ (public hearing) เป็นการไต่สวนข้อมูลจากประชาชนคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนและทุกกลุ่มในสังคมมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกฎระเบียบและนโยบายประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ของรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม

9. การสาธิต (demonstration) เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น ไปสเตอร์ แผ่นพับ โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางราชการไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึงกัน เพื่อกระตุ้นแรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

10. การลงคะแนนเสียง (voting) เป็นการออกเสียงเพื่อตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด

11. การประชามติโดยตรง (referendum) เป็นการตอบคำถามจากราชการโดยประชาชนในสังคมทุกคนออกความเห็นและร่วมตัดสินใจ

12. การรายงานผล (report back) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกรรมวิธีการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดวางแผน ผลของการตัดสินใจในกระบวนการวางแผนจะส่งกลับมาที่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อถามย้ำความแน่ใจจากท้องถิ่นก่อนตัดสินใจ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

เมตต์ เมตต์การ์ณจิต (2541: 24-25) อังโนแอนนา หงส์สามสิบเจ็ด (2546: 15) ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. จำแนกตามกระบวนการบริหาร

- 1.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน
  - 1.2 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
  - 1.3 การมีส่วนร่วมในการจัดองค์การ
  - 1.4 การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร
  - 1.5 การมีส่วนร่วมในการใช้อิทธิพล
  - 1.6 การมีส่วนร่วมในการประสานงาน
  - 1.7 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
2. จำแนกตามประเภทของกิจกรรมที่เข้าร่วม
    - 2.1 การมีส่วนร่วมประชุม
    - 2.2 การมีส่วนร่วมในการออกเงิน
    - 2.3 การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
    - 2.4 การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
    - 2.5 การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
    - 2.6 การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
  3. จำแนกตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วม
    - 3.1 ระดับของการมีส่วนร่วมเทียม
    - 3.2 ระดับของการมีส่วนร่วมบางส่วน
    - 3.3 ระดับของการมีส่วนร่วมที่แท้จริง
  4. จำแนกตามวิธีการมีส่วนร่วม
    - 4.1 การมีส่วนร่วมโดยตรง
    - 4.2 การมีส่วนร่วมโดยอ้อม

พินลรัตน์ ใจบุญถือ (2545: 11-12) ได้สรุปความหมายของลักษณะการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการศึกษา ค้นคว้า หาสาเหตุของปัญหา เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมในกระบวนการติดตามและประเมินผล

บุญเทียม อังสวัสดิ์ (2542: 25) ได้สรุปแนวคิดในเรื่องระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

ระดับที่ 1 ไม่มีส่วนร่วม หมายถึง ไม่มีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรม/มีส่วนร่วมน้อย

ที่สุด

ระดับที่ 2 ร่วมรับรู้ หมายถึง มีส่วนรับรู้ รับทราบการปฏิบัติกิจกรรม แต่ไม่มีส่วนปฏิบัติและร่วมคิด / มีส่วนร่วมน้อย

ระดับที่ 3 ร่วมทำ หมายถึง มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ร่วมทำกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย / มีส่วนร่วมปานกลาง

ระดับที่ 4 ร่วมคิด / ร่วมตัดสินใจ หมายถึง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ และร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรม แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติ / มีส่วนร่วมมาก

ระดับที่ 5 ร่วมทำ / ร่วมคิด / ร่วมตัดสินใจ หมายถึง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติกิจกรรมด้วย / มีส่วนร่วมมากที่สุด

กล่าวสรุปได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมหมายถึง รูปแบบที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม มีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาสาเหตุ และนำไปวางแผน แก้ไข ปรับปรุง ดำเนินการ ตลอดจนติดตามประเมินผลตามลักษณะของผู้เข้ามามีส่วนร่วมนั้น

1.1.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

อकिन รพีพัฒน์ (2527: 100-101) เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527: 272-273) และคนอื่นๆ อ้างในเข็มเพชร แก่นสา (2543: 48-50) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมจากประสบการณ์ภาคสนามในประเทศไทยว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นน่าจะมี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาชาวบ้าน ขั้นตอนนี้เป็นส่วนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวบ้านยังไม่เข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหาคด้วยตัวของเขาเอง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์เพราะชาวบ้านจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น เนื่องจากชาวบ้านเป็นผู้อยู่กับปัญหาและรู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่มนุษย์จะมองปัญหาของเขาได้เด่นชัดยิ่งขึ้น เมื่อมีคนมาช่วยเขาวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหานั้น เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนานี้เองที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพหรือเป็นจิตแพทย์ผู้คอยชักนำให้ชาวบ้านมองเห็นภาพของปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาคด้วยตัวของเขาเอง

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนนี้ที่ขาดไม่ได้ เพราะหากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการแค่ผลงาน ก็จะดำเนินการวางแผนงานเสียด้วยตนเอง ผลที่ตามมาคือ เมื่อขาดเจ้าหน้าที่ ชาวชนบทก็จะไม่สามารถดำเนินการวางแผนงานได้ด้วยตนเอง สิ่งนี้อาจเป็นความยากลำบากที่จะผลักดันให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาทำหน้าที่แค่เพียงเพื่อนของชาวบ้านในการช่วยกันวางแผน เพราะชาวบ้านโดยทั่วไปมีการศึกษาน้อย แต่เราไม่ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ โอกาสที่ชาวบ้านจะได้รับการศึกษาและพัฒนาตนเองในการ

วางแผนดำเนินงานก็จะหมดไป เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องทำให้ได้ว่าการศึกษาก็ตาม ต้องเริ่มความยากง่าย เร็วช้า จากระดับของผู้จะรับการศึกษามีใช้จากความรู้ความสามารถของผู้ให้ศึกษา

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติงาน ถึงแม้ว่าชาวชนบทจะยากจนและขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวชนบทก็มีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงานได้ เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชนบท อย่างน้อยชาวชนบทก็มีแรงงานของตนเองเป็นขั้นต่ำสุดที่จะเข้าร่วมได้ และในหลาย ๆ แห่ง ชาวชนบทสามารถที่จะร่วมลงทุนในกิจกรรมหลาย ๆ ประเภทได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวชนบทคิดค้นทุนให้กับตนเอง ในการดำเนินงานและจะระมัดระวังรักษากิจกรรมที่สร้างขึ้น เพราะเขามีความรู้ดีกร่วมเป็นเจ้าของ ซึ่งต่างไปจากสภาพที่การลงทุนและการปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากปัจจัยภายนอกจะมีอะไรเสียหายก็ไม่เดือดร้อนมากนัก และการบำรุงรักษาก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะเมื่อไม่ใช้ของเขาเขาก็จะไม่บำรุงรักษา ไม่รักและหวงแหนมัน นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถจะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากการติดตามและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมของชาวชนบท แต่ดำเนินการ โดยบุคคลภายนอก ชาวชนบทย่อมจะไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้น ได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจประสบความยากลำบาก เพราะชาวชนบทไม่ได้ประเมินด้วยตนเองให้รู้แจ้งว่าดีหรือไม่อย่างไร ถึงแม้จะมีผู้โต้แย้งว่าการประเมินที่เที่ยงธรรมที่สุดน่าจะมาจากบุคคลภายนอกที่ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ แต่ถ้ามองถึงจุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่จะมุ่งพัฒนาคน ควรคำนึงถึงแต่ความเที่ยงธรรมในแนวความคิดของคนภายนอกย่อมไร้ประโยชน์ การผสมผสานระหว่างคนภายนอกกับชาวชนบทย่อมจะเกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากส่วนประกอบของคนนอกที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมจะเป็นการเผยแพร่กิจกรรมออกไปแล้วชาวชนบทจะเข้าใจและมองเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ คล้ายคลึงกับชาวชนบทด้วยตนเอง

ชวชาติ พ่วงสมจิตร (2540: 19) ได้จำแนกขั้นตอนในการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอนนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่ม โครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีและแนวทางการดำเนินงาน และการกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงานตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่ทำกันเป็นระยะๆ หรือเป็นการประเมินผลรวม (summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอดของโครงการทั้งหมด

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมหมายถึงการเริ่มต้นตั้งแต่การค้นหาข้อมูล การติดต่อประสานงาน การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การศึกษาความต้องการในการแก้ไขปรับปรุง การวางแผนร่วมกันเพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ และการดำเนินการ ตลอดจนการติดตามประเมินผล และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

1.1.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ทิมมอร์ตัน โจนูถีส (2545: 14-15) ได้สรุป จากทฤษฎีแนวความคิดและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ประกอบด้วย ปัจจัยหลายประการ ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท ได้แก่

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ในสังคมชนบทประชาชนทั่วไปมักมีอาชีพที่คล้ายคลึงกัน คือ อาชีพเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีความสนใจในเรื่องการประกอบอาชีพ เรื่องการทำมาหากิน ดังนั้นถ้าโครงการต่าง ๆ สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนในเรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพก็จะส่งผลให้เศรษฐกิจดีขึ้นและเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนได้เข้า

มามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

1.1 ปัจจัยพื้นฐาน เช่น อาชีพ ขนาดของที่ดินที่ถือครอง จำนวนแปลงที่ถือครอง

1.2 ความคาดหวังว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น

1.3 การได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ได้ทำลงไป

1.4 ความต้องการได้รับวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต

1.5 ความต้องการได้รับความช่วยเหลือทางด้านเงินทุน

2. ปัจจัยทางด้านสังคม การที่บุคคลได้มีโอกาสพบปะสมาคมกับผู้อื่น ได้รับความเคารพนับถือ ได้รับเกียรติ ย่อมเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้บุคคลนั้นมีความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ จากการศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยทางด้านสังคมที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

2.1 ปัจจัยพื้นฐาน เช่น อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส ขนาดของครอบครัว ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น

2.2 ความต้องการได้รับความเคารพนับถือ ได้รับเกียรติ

2.3 การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อน

2.4 ความต้องการได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพ

2.5 ความต้องการที่จะได้รับคำแนะนำทางด้านวิชาการ เทคนิคใหม่ ๆ

2.6 ความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่

2.7 การได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

3. ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของโครงการ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ

3.1 ลักษณะโครงการที่มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบและเข้าใจ

3.2 เป็นโครงการที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน

3.3 การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม

3.4 การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมในชุมชน

ซูเกียรตี กัยลี (2536: 52) อังโนพิมลรัตน์ โจนุญลี (2545: 14) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ

2. ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

3. ปัจจัยทางการสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร สื่อสารมวลชนและสื่อบุคคล

กล่าวสรุปได้ว่าปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมคือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลบางประการ และปัจจัยทางการสื่อสาร

1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์หลายแขนงต่างๆ ดังนั้น จึงมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมหลายทฤษฎีด้วยกัน กล่าวพอสังเขปได้ดังนี้

1.2.1 ทฤษฎีการกระทำทางสังคม

Parson (1951: 279) อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 299) ได้สร้างทฤษฎีการกระทำทางสังคม โดยอธิบายการกระทำของมนุษย์ว่าการกระทำใด ๆ ของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ วัฒนธรรมในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิดหรือความเชื่อ ความสนใจและระบบค่านิยมของบุคคล

1.2.2 ทฤษฎีการจูงใจ

Maslow (1954: 90) อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 300) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจ (motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการและได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานซึ่งเกิดขึ้นจากความพึงพอใจ ความต้องการเหล่านั้นถูกจัดลำดับชั้นของความต้องการจากน้อยไปหามาก เมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่และจะเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมโน้มนำไปทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอ ซึ่งความต้องการพื้นฐานที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน และแยกออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย (physiological need) ถือเป็นความต้องการขั้นแรก
2. ความต้องการความมั่นคง ปลอดภัย (safety need)
3. ความต้องการทางสังคม (social need) เป็นความต้องการ ความรัก และการยอมรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งในสังคม
4. ความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง (self-esteem need) เป็นความต้องการยกย่องนับถือจากคนอื่นหรือมีเกียรติในสังคม
5. ความต้องการประสบความสำเร็จ (self-actualization need) ต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น

1.2.3 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม

Second และ Backman (1964: 97) อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 300) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมว่าบุคคลจะเลือกสมาคมหนึ่งสมาคมใดหรือไม่ นั้น ขึ้นอยู่กับว่าเขาได้รับประโยชน์อะไร และจะต้องเสียอะไรและในที่สุดเขาจะเลือกเข้าสมาคมก็ต่อเมื่อผลที่ได้รับมากกว่าผลเสีย

1.2.4 ทฤษฎีการยอมรับ

Roger และ Shoemaker (1971: 81-86) อ้างในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2547: 300) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับวิทยาการใหม่ของบุคคลจะต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการรับรู้ (awareness stage) คือการที่บุคคลได้รับวิทยาการใหม่หรือความคิดใหม่เป็นครั้งแรก แต่ยังไม่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในวิทยาการใหม่นั้น เป็นการรับรู้วิทยาการใหม่แต่ยังไม่แสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม
2. ขั้นความสนใจ (interest stage) เป็นระยะที่บุคคลเริ่มสนใจในความรู้ใหม่และพยายามเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
3. ขั้นการประเมิน (evaluation stage) เป็นระยะที่บุคคลคิดทบทวนใคร่ครวญถึงผลดีผลเสียของความรู้ใหม่อยู่ในใจก่อนที่จะทดลองทำหรือไม่ทำต่อไป
4. ขั้นการทดลอง (trial stage) เป็นระยะที่บุคคลนำความรู้ใหม่ไปปฏิบัติในขนาดเล็ก ๆ เป็นการทดลองเพื่อดูผลก่อนจะตัดสินใจยอมรับต่อไป
5. ขั้นยอมรับ (adoption stage) เป็นขั้นตอนที่บุคคลตกลงใจนำวิทยาการใหม่ไปปฏิบัติต่อไปอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการยอมรับผลการทดลองว่าใช้ได้ผล

นอกจากทฤษฎีดังกล่าวมาแล้ว อकिन รพีพัฒน์ (2527: 107-111) อ้างในจินดา ณัฏเฐน (2540: 17-18) ยังได้สรุปทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมไว้ คือทฤษฎีลำดับที่ 5 ถึงลำดับที่ 8

1.2.5 ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ

คนเรามีความต้องการทางกายและใจ ถ้าคนมีขวัญดีผลการทำงานก็จะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็จะต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอารัศเอาเปรียบให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนงานมีขวัญดีจะเกิดมีความสำนึกในการรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและขวัญของกลุ่ม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าขวัญของคนเราเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะคนที่มีขวัญดีนั้นย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน

1.2.6 ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม

หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์รวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัว พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อท้องถิ่น ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น

1.2.7 ทฤษฎีการสร้างผู้นำ

การสร้างผู้นำจะช่วยให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังเป้าประสงค์โดยทั่วไปแล้ว ผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัต (dynamic leader) คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ และผู้นำทางไม่ดีคือ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ที่เรียกว่าผู้นำนิเสธ (negative leader) ผลของการใช้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญงานมีคุณภาพ มีความคิดสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดีย่อมจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยคตินั้นเอง

1.2.8 ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบการบริหาร

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือ เป็นวิธีหนึ่งที่ยั่งยืนเพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดที่ดีที่สุดในเรื่องการใช้การบริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจ ไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นร่วมกันของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหารเป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย

กล่าวโดยสรุปว่าทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม เป็นการกระทำใดๆก็ตามของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมและเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อบำบัดความต้องการ ซึ่งความต้องการนั้นจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งมีลำดับขั้นและเป็นขั้นตอนของพฤติกรรม

2. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2546 ก: 1-14) ได้กล่าวถึงแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่จะต้องส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อวางแผนพัฒนาการเกษตรภายใต้หลักการที่ประชาชนมีส่วนร่วมคิด ร่วม วิเคราะห์ และตัดสินใจในการกำหนดแผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยตนเองเพื่อให้ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด วิเคราะห์ วางแผนและบริหารจัดการแผนด้วยตนเอง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านการบริการ และถ่ายทอดเทคโนโลยี ทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง รวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารการเกษตรที่สำคัญแก่เกษตรกรในลักษณะ

บูรณาการ ณ จุดเดียว คือที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จะไม่เน้นในด้านของอาคารสิ่งก่อสร้าง แต่จะเน้นด้านความสำคัญของชุมชนเป็นหลัก

2.1 วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์

2.1.1 **ปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตรที่ห้องกรณ์ปกครองส่วนท้องถิ่น** สถาบันเกษตรกรและชุมชน มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในลักษณะบูรณาการ

2.1.2 **ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่น เป็นลักษณะบูรณาการ** ให้เกิดการบริการเกษตรกรที่จุดเดียว (one stop service) โดยผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2.1.3 **เพิ่มศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและพัฒนาตนเองในด้านการพัฒนาการเกษตร** เสนอแนะให้มีการใช้ประโยชน์จากงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาการเกษตร รวมทั้งส่งเสริมการออมและระดมทุนของชุมชน เพื่อการลงทุนทางธุรกิจ

2.2 องค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

2.2.1 **ที่ทำการศูนย์** จัดตั้งขึ้นเป็นเพียงศูนย์กลางของชุมชน มิใช่จัดตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ จึงใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในชุมชนปกติจะขอใช้สถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นที่รวบรวม นำเสนอและบริการข้อมูลตลอดจนใช้เป็นที่ประชุมจัดเวทีชาวบ้านฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้เป็นต้น

2.2.2 **คณะกรรมการบริหารศูนย์** ประกอบด้วยผู้แทนของชุมชน ผู้แทนกลุ่มจากสาขาอาชีพต่างๆ ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้แทนหมู่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลทำหน้าที่เป็นเลขานุการความสำคัญของคณะกรรมการบริหารศูนย์ก็คือการร่วมกับเกษตรกรในชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และบริหารจัดการทรัพยากรด้านการเกษตร งบประมาณ และโครงการต่าง ๆ

2.2.3 **แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล** ซึ่งเกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ เช่น ดิน แหล่งน้ำ ป่าชุมชน และด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง และด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมหลักของตำบลคืออะไร จะปรับปรุงในส่วนไหน จะถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร และจะลงทุนทางธุรกิจชุมชนอย่างไร

2.2.4 **จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดฮับการเกษตร** ทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสาน และอื่น ๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรที่ดำเนินการจนประสบ

ผลสำเร็จในอาชีพสามารถเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติของเกษตรกรในตำบล โดยมี วิทยากรเกษตรกร ซึ่งเป็นเจ้าของจุดสาธิตการเกษตรทำหน้าที่วิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้

2.3 การเป็นศูนย์กลางของ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรเป็น ศูนย์กลางในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.3.1. ศูนย์ข้อมูลการเกษตรของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูล การเกษตร ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม และอื่น ๆ

2.3.2 ศูนย์กลางในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

- 1) มีจุดสาธิตในการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน
- 2) มีวิทยากรเกษตรกรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกัน
- 3) มีส่วนราชการต่าง ๆ เข้าไปถ่ายทอดความรู้

2.3.3. ศูนย์บริการเกษตรกร

- 1) เกษตรกรขอรับการบริการจากรัฐผ่านศูนย์ฯ
- 2) ส่วนราชการมาให้บริการผ่านศูนย์ฯ

2.3.4. เวทีชาวบ้านเพื่อการวางแผนพัฒนา

- 1) สร้างเวทีชาวบ้านให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหาและหาศักยภาพของชุมชน
- 2) นำเสนอแผนขอรับการสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นส่วนราชการ

2.3.5 เวทีบูรณาการของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- 1) บูรณาการ แผนงาน โครงการในตำบล
- 2) ส่วนราชการต่าง ๆ มาปฏิบัติงานร่วมกันตามแผน

2.4 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2.4.1. คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน
- 2) ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพการเกษตรในตำบล ไม่เกิน

2 คน

- 3) อาสาสมัครเกษตรกรที่มีอยู่ในตำบล จำนวน 1-4 คน

- 4) ผู้แทนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน

- 5) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและ

เลขานุการ โดยตำแหน่ง

ในการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ร่วมกับผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน และ ผู้แทนสถาบันเกษตรกรจำนวน 2 คน สำหรับประธานกรรมการ จะต้องได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร โดยมีองค์ประชุมไม่น้อยกว่า 2 ใน 3

2.4.2. บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ

1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์

- (1) จัดทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการศูนย์ฯ
- (2) จัดการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทุกเดือนพิจารณากิจกรรม โครงการ การวางแผน การปฏิบัติงาน และการติดตามผล
- (3) กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนพัฒนา ด้านการเกษตร
- (4) วางแผนการปฏิบัติงานของศูนย์ร่วมกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประสานงานจัดหางบประมาณและบริหารจัดการเงินทุนของศูนย์ (ในกรณีที่มีเงินทุน)
- (5) สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในพื้นที่ ในการดำเนินกิจกรรม

2) ด้านการจัดกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร

- (1) จัดทำข้อมูลประจำตำบล ได้แก่ การสำรวจและรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งกระตุ้นให้เกษตรกรให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับเจ้าหน้าที่รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของตำบล สรุปผลข้อมูลแก่เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- (2) จัดการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การหาความต้องการด้านฝึกอบรม ดูงาน ฝึกงาน หรือการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร คัดเลือกและพัฒนาจุดสาธิตและวิทยากรเกษตรกร จัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ เช่น การฝึกอบรม ดูงาน แปลงสาธิต ฯลฯ
- (3) สนับสนุนการจัดทำวิสาหกิจชุมชน (ร่วมกันผลิตรวมกันจำหน่าย)
- (4) ด้านการเตือนภัย ได้แก่ การแจ้งข่าวเตือนภัยให้แก่ชุมชน ให้เฝ้าระวังและแจ้งข่าวให้สำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่ที่รับผิดชอบทราบเหตุผิดปกติหรือภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช สัตว์ ประมง ภัยเศรษฐกิจอื่น ๆ
- (5) การรับรองรายงานต่าง ๆ เช่น ตรวจสอบความถูกต้องของผู้ประสบภัย สำรวจข้าวนาปีนาปรังและข้อมูลการเกษตรอื่น ๆ

(6) สนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทั้งด้านกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มแปรรูป เครือข่ายการตลาด หรือองค์กรในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

3) ด้านประชาสัมพันธ์

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทุกกิจกรรมของศูนย์ให้ประชาชนรับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทางหอกระจายข่าว นิทรรศการ จัดกิจกรรม สื่อมวลชน ฯลฯ

2.5 บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์

2.5.1. การถ่ายทอดเทคโนโลยี

1) การจัดทำแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จากความต้องการของชุมชนรวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเทคโนโลยี

2) ดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยเตรียมการก่อน ได้แก่

(1) การจัดทำหลักสูตร การคัดเลือกเกษตรกร จัดทำกำหนดการ จัดเตรียมสถานที่และเอกสาร จัดหางบประมาณ และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์

(2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร ประสานงานและอำนวยความสะดวก รวมทั้งการสร้างบรรยากาศและสร้างสัมพันธภาพที่ดีในระหว่างการถ่ายทอดเทคโนโลยี

(3) การประเมินผลการเรียนรู้ ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่เกษตรกรได้รับจากการถ่ายทอดเทคโนโลยี เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพของเกษตรกร

3) รายงานผลที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยการประมวลสรุปผลการเรียนรู้และความพึงพอใจของเกษตรกร ตลอดจนกิจกรรม หรือวิสาหกิจที่เกิดจากการถ่ายทอดเสนอต่อคณะกรรมการบริหารศูนย์ สำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานเกษตรจังหวัด และเมื่อสิ้นปีงบประมาณ จัดทำรายงานผลการถ่ายทอดเทคโนโลยีในภาพรวมของศูนย์บริการ

4) จัดทำทะเบียนประวัติโดยการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดของเกษตรกรผู้ผ่านการถ่ายทอดเทคโนโลยีในแต่ละเรื่อง จัดแยกออกเป็นหมวดหมู่ตามสาขาอาชีพ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลของวิทยากรที่ถ่ายทอดความรู้ จัดแยกเป็นวิทยากรจากหน่วยงานราชการ และวิทยากรเกษตรกร

2.5.2. การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร

1) ข้อมูลพื้นฐานประจำตำบล โดยการรวบรวมข้อมูลประจำตำบลที่มีทั้งหมดมาปรับปรุงจัดทำในรูปแบบต่าง ๆ ที่เข้าใจง่าย เช่น รูปแผนที่ ตาราง รูปภาพ แล้วนำเสนอในเวทีชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงแก้ไขให้เป็นปัจจุบัน และจัดทำเป็น

เอกสารข้อมูลหลักของตำบล เพื่อประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลและการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ

2) ข้อมูลสภาวะการผลิตพืช ประมง ปศุสัตว์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และผ่านการวิเคราะห์ของคณะกรรมการบริหารศูนย์ ซึ่งควรจะต้องมีการจัดทำข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ทุก 2 เดือน

3) ข้อมูลทะเบียนเกษตรกร ดำเนินการจัดทำทะเบียนเกษตรกรให้ครบทุกครัวเรือน รวมทั้งการปรับปรุงและตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้อง และเป็นปัจจุบัน เก็บรวบรวมไว้ที่ศูนย์บริการฯ

2.5.3 การพยากรณ์และการเตือนภัย

1) การพยากรณ์ ดำเนินการสำรวจข้อมูลตามแบบรายงานการคาดคะเนผลผลิต ไม้ผล จำนวน 8 ชนิด ได้แก่ ลิ้นจี่ ลำไย กาแฟ เงาะ มังคุด ทุเรียน มะม่วง และมะนาว โดยการสำรวจและรายงาน 3 ช่วงคือ ช่วงติดดอก ช่วงติดผลอ่อน และช่วงให้ผลผลิต แล้วส่งให้อำเภอ และนำผลการคาดคะเนผลผลิตที่ได้รับจากจังหวัด อำเภอ แจ้งให้เกษตรกรทราบ

2) การเตือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช ภัยเศรษฐกิจ ดำเนินการ ดังนี้

(1) เมื่อได้รับข้อมูลการเตือนภัยจากส่วนกลางผ่านจังหวัด อำเภอ แจ้งให้เกษตรกรทราบก่อนเกิดเหตุการณ์ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ศัตรูพืชระบาด ราคาผลผลิตตกต่ำ ฯลฯ

(2) เมื่อพบเหตุผิดปกติ หรือภัยเริ่มต้น เช่น น้ำท่วมฉับพลัน คลองชลประทานชำรุด เกิดโรคระบาดพืช สัตว์ ประมง ปริมาณผลผลิตมากเกินกว่าที่คาดคะเนไว้หลายเท่า การชุมนุมเรียกร้องของเกษตรกร เป็นต้น ให้แจ้งด่วน ไปยังอำเภอ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ การรายงานภัย เช่น เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช หรือภัยเศรษฐกิจ ให้รีบรายงานความเสียหายไปยังอำเภอ ภายใน 24 ชั่วโมง ให้มีการกลั่นกรองรายงานโดยรอบครอบ ตามระเบียบของทางราชการ โดยระดับตำบลต้องผ่านคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2.6 ประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2.6.1 มีศูนย์กลางในการให้บริการของหน่วยงานต่าง ๆ แก่เกษตรกร เช่น การบริการตรวจวิเคราะห์ดิน การบริการตรวจสอบสารพิษตกค้างในพืชผล การตอนสัตว์ ผสมเทียม การตรวจน้ำในบ่อปลา เป็นต้น

2.6.2 ได้รับการบริการข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ รวมทั้งการพยากรณ์ การเตือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช และภัยเศรษฐกิจ

2.6.3 เป็นแหล่งให้ความรู้และเทคโนโลยีที่ถูกต้องเหมาะสมแก่ชุมชน

2.6.4 ได้รับการถ่ายทอดความรู้และเทคนิคในการทำการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งด้านพืช ปศุสัตว์ ประมง พัฒนาที่ดิน และอื่น ๆ

2.6.5 เป็นศูนย์รวมและเป็นสถานที่ประชุม พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ของเกษตรกรในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชน กำหนดทิศทางพัฒนาและ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

2.6.6 เป็นจุดที่รวบรวมหรือแสดงผลผลิตภัณฑ์ของตำบล เพื่อจัดให้มีการจำหน่าย ผลผลิต หรือซื้อขายโดยตรง

2.6.7 เป็นสถานที่ติดต่อยื่นคำร้อง คำขอรับบริการของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับ การเกษตรทั้งด้านพืช สัตว์ ประมง และอื่น ๆ เพื่อเสนอให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ

3. สภาพทั่วไปของจังหวัดอุทัยธานี

จังหวัดอุทัยธานี (2549: 1-4) ได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดซึ่งประกอบด้วย ที่ตั้ง และอาณาเขต สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การคมนาคม และการปกครองไว้ดังนี้

3.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดอุทัยธานี ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่าง ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15-16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 90-100 องศาตะวันออก บริเวณลุ่มน้ำสะแกกรัง ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอ มโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือตามถนนสายเอเชีย ประมาณ 206 กิโลเมตร แยกเข้าจังหวัดอุทัยธานีตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 333 ที่บ้านท่าน้ำอ้อย ประมาณ 16 กิโลเมตร ถึงจังหวัดอุทัยธานี รวมระยะทาง ประมาณ 222 กิโลเมตร

จังหวัดอุทัยธานี มีพื้นที่ทั้งหมด 6,730 ตารางกิโลเมตร นอกจากนี้ เป็นพื้นที่ที่มี สภาพเป็นพื้นที่คุ้มครอง เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ 9 แห่ง วนอุทยาน 2 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่า 1 แห่ง

3.2 สภาพเศรษฐกิจ

ประชากรมีราย ได้เฉลี่ยต่อหัว 47,867 บาท/ปี ผลผลิตมวลรวมของจังหวัด 14,499 ล้านบาท ขึ้นอยู่กับสาขาการเกษตรมากที่สุด รองลงมา คือ การค้าส่ง และค้าปลีก และสาขา บริหารมีระบบ โครงการชลประทานขนาดใหญ่ คือ อ่างเก็บน้ำทับเสลา โครงการชลประทานขนาด กลาง 3 แห่ง คือ เขื่อนวังร่มเกล้า ฝ่ายทัพคต้าย และอ่างเก็บน้ำห้วยขุนแก้ว และโครงการ ชลประทานขนาดเล็ก 207 โครงการ การประกอบอาชีพที่สำคัญ คือ ภาคการเกษตร และการเลี้ยง

สัตว์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ประกอบด้วย ข้าว อ้อย ลำปะหลัง ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ มีสถานประกอบการ 796 แห่ง ลูกจ้าง 12,324 คน โครงสร้างตลาดการเงิน ประกอบด้วยสถาบันการเงิน ธนาคารพาณิชย์ 14 แห่ง ธนาคารออมสิน 3 สาขา ธนาคาร ธนาคารเพื่อการเกษตร 6 สาขา 2 หน่วย สหกรณ์ออมทรัพย์ 9 แห่ง สถานธนาบาล 1 แห่ง

3.3 สภาพสังคม

ทางด้านการศึกษา มีสถานศึกษาในระบบโรงเรียน จำนวน 300 แห่ง แยกเป็น สังกัด สปข. 21 แห่ง สังกัดกรมสามัญศึกษา 21 แห่ง สังกัดเทศบาล 5 แห่ง สังกัดกรมการศาสนา 3 แห่ง สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ 2 แห่ง และสังกัดสถาบันราชภัฏ 1 แห่ง

ทางด้านสาธารณสุข มีโรงพยาบาลประจำจังหวัด 1 แห่ง 350 เตียง โรงพยาบาลชุมชนครบทุกอำเภอ รวมจำนวนเตียงที่สามารถให้บริการได้ 690 เตียง อัตราเฉลี่ย 1 เตียงต่อประชากร 473 คน ระดับตำบลมีสถานอนามัยให้บริการครอบคลุมทุกตำบล จำนวน 90 แห่ง บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขที่สำคัญ คือ แพทย์ จำนวน 64 คน อัตราส่วนต่อประชากร 1 : 5,105 พยาบาล 590 คน อัตราส่วนต่อประชากร 1 : 554 ปัญหาทางด้านสาธารณสุขที่สำคัญ คือ โรคไข้เลือดออก โรคความดันโลหิตสูงและหลอดเลือดสมอง โรคมะเร็ง การฆ่าตัวตาย และภาวะเจ็บป่วยตายของมารดาและทารก

จังหวัดอุทัยธานีมีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดอื่น ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอพยุหะคีรี อำเภอโกรกพระ และอำเภอลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ และอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท
ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอวัดสิงห์ อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท และ จังหวัดสุพรรณบุรี
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

3.4 สภาพการเกษตร

สภาพการผลิตทางการเกษตร โดยทั่วไปของจังหวัดอุทัยธานีสรุปได้ดังนี้ (ตารางที่

2.1)

ตารางที่ 2.1 ข้อมูลการผลิตพืชเศรษฐกิจของจังหวัดอุทัยธานี ปี 2549

ชื่อพืช	พื้นที่ปลูก(ไร่)	พื้นที่เก็บเกี่ยว(ไร่)	ผลผลิตเฉลี่ย (ไร่)
ข้าวนาปี	682,437	632,809	765
ข้าวนาปรัง	184,616	183,600	825
ข้าวโพด	194,829	189,048	695
มันสำปะหลัง	229,303	225,867	3,854.00
อ้อย	260,033	259,949	9,042.00

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดอุทัยธานี (2549) อัดสำเนา

3.4 เส้นทางคมนาคม

การเดินทางมีรถยนต์ จากกรุงเทพฯ สามารถเดินทางไปอุทัยธานีได้หลายเส้นทาง ได้แก่

3.4.1 จากพหลโยธินผ่านจังหวัดสระบุรี อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี อำเภอดาคลี และอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ลงแพขนานยนต์ ที่อำเภอมโนรมย์ผ่านวัดท่าซุง (วัดจันทาราม) ศาลากลางจังหวัด เข้าตลาดอุทัยธานี รวมระยะทางประมาณ 305 กิโลเมตร

3.4.2 จากทางหลวงหมายเลข 32 (สายเอเชีย) ผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท และแยกเข้าทางหลวงหมายเลข 333 ตรงทางแยกทำน้ำอ้อย บริเวณ หลักกิโลเมตรที่ 206 ข้ามสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ระยะทางประมาณ 16 กิโลเมตร ผ่านหน้าโรงพยาบาล เลี้ยวซ้ายเข้าตลาดอุทัยธานี รวมเป็นระยะทางประมาณ 222 กิโลเมตร

3.4.3 จากทางหลวงหมายเลข 32 เมื่อถึงประมาณกิโลเมตรที่ 30 อยู่ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 334 และเข้าทางหลวงหมายเลข 309 ไปตามเส้นทางข้ามสะพานจังหวัดอ่างทอง จากนั้นมาตามทางหลวงหมายเลข 311 ผ่านจังหวัดสิงห์บุรี ผ่านจังหวัดชัยนาทที่อำเภอสรรพยาเลี้ยวเข้าทางหลวงหมายเลข 3183 เข้าจังหวัดอุทัยธานี รวมเป็นระยะทางประมาณ 283 กิโลเมตร การเดินทางรถตู้ให้บริการเวลา 04.00-19.00 น. จอดบริเวณใต้ทางด่วนอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ด้านสนามเป้า รถโดยสารประจำทาง บริษัท ขนส่ง จำกัด มีบริการเดินรถระหว่างกรุงเทพฯ - อุทัยธานี ทุกวัน

3.5. การปกครองและประชากร

จังหวัดอุทัยธานี แบ่งการปกครองเป็น 8 อำเภอ 70 ตำบล 635 หมู่บ้าน เทศบาล 10 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 53 แห่ง (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.2 การแบ่งเขตการปกครองและจำนวนประชากร ปี 2549

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล	อบต.	ประชากร (คน)		รวม (คน)
					ชาย	หญิง	
เมือง	14	86	1	9	17,507	18,483	35,990
สว่างอารมณ์	5	65	1	5	14,738	14,865	29,603
ทัพทัน	10	90	2	5	17,992	19,004	36,996
หนองฉาง	10	95	2	8	24,582	30,265	54,847
หนองขาหย่าง	9	53	1	5	8,273	9,027	17,300
บ้านไร่	13	134	2	12	30,980	30,781	61,761
ลานสัก	6	81	1	6	29,036	28,476	57,512
ห้วยคต	3	31	0	3	9,703	9,792	19,495
รวม	70	635	10	53	152,811	160,693	313,504

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดอุทัยธานี (2549) อัดสำเนา

4. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดอุทัยธานี

สำนักงานเกษตรจังหวัดอุทัยธานี (2549: 5) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดอุทัยธานีไว้ดังนี้

เริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2542 ภายใต้โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ

4.1 เพื่อพัฒนาความรู้ของเกษตรกรให้สามารถนำไปปรับใช้ในการผลิตทางการเกษตร

4.2 เพื่อให้เกิดความมั่นคงก้าวหน้า และเกิดการเพิ่มรายได้ของชุมชนจากการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

4.3 เพื่อให้เกิดการระดมบุคลากรและงบประมาณในพื้นที่ในลักษณะบูรณาการ

4.4 เพื่อปรับปรุงระบบการส่งเสริมให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน

ในปี 2542 จังหวัดอุทัยธานี ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จำนวน 48 ศูนย์ ใน 8 อำเภอ และในปี 2544 กรมส่งเสริมการเกษตร ได้แจ้งให้จังหวัดจัดตั้งศูนย์ฯ เพิ่มเติมให้ครบทุกตำบลที่มีพื้นที่การเกษตร จังหวัดอุทัยธานี จึงได้จัดตั้งศูนย์บริการฯ เพิ่มเติมอีกจำนวน 21 ศูนย์ รวมเป็น 49 ศูนย์ โดยครอบคลุมทุกตำบลที่มีพื้นที่การเกษตรดังนี้ (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 จำนวนศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ปี 2550

ที่	อำเภอ	จำนวน (ตำบล)	รวม	หมายเหตุ
1	เมืองฯ	14	13	อำเภอเมืองฯ
2	บ้านไร่	13	13	ดำเนินการในพื้นที่ 13
3	หนองฉาง	10	10	ตำบลเนื่องจากเป็นพื้นที่
4	หนองขาหย่าง	9	9	เขตเทศบาลเมืองฯ ไม่มี
5	สว่างอารมณ์	5	5	พื้นที่การเกษตร 1 ตำบล
6	ทัพทัน	10	10	
7	ลานสัก	6	6	
8	ห้วยคต	3	3	
	รวม	70	69	

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกษม ไตรพิจารณ์ (2545: 28) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทับยา อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนและเกษตรกร เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ คือ การมีส่วนร่วมในการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

วิจิตร ช่วยพิทักษ์ (2542: 39) ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่มีต่อศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์นำร่อง จังหวัดสิงห์บุรี ตำบลท่าข้าม อำเภอกำแพงระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้

ประโยชน์จากอุตสาหกรรม ส่งเสริมการปลูกข้าวพันธุ์ดี การแปรรูปผลไม้และการเพาะเห็ดฟางในโรงเรียนตามลำดับ

กรณีศ เชื้อศิริถาวร (2544: 82) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม ของสมาชิก กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร อำเภออุตุจัน จังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่มีระดับการมีส่วนร่วมมากในกิจกรรมพิเศษ กิจกรรมสาธารณะประโยชน์ กิจกรรมอื่นๆการประชุมและงานรวมตามลำดับ

ธวัช สิทธิกิจ โยธิน (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติป่าชายเลน ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอยู่ในระดับปานกลาง จากการจัดการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านร่วมแสดงความคิดเห็น ด้านร่วมทำโครงการ และด้านร่วมปฏิบัติตามโครงการ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีส่วนร่วมที่ศึกษามีส่วนร่วมในด้านร่วมทำโครงการ ด้านร่วมแสดงความคิดเห็น และด้านร่วมปฏิบัติตามโครงการอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำให้เกิดความแตกต่างในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ เพศ อาชีพ การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าชายเลน การได้รับรู้ข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ และการคาดหวังประโยชน์จากการร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ได้แก่การมีภาระในการประกอบอาชีพ สุขภาพร่างกาย การขาดการประชาสัมพันธ์โครงการ และการมีภาระครอบครัว ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยทุก ๆ 2 ปี และควรศึกษาถึงปัจจัยอื่น ๆ เช่น เพศหญิง และผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา

ภพธร จิตมั่น (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการป้องกันอาชญากรรมของสมาชิกสภาเทศบาลในจังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกสภาเทศบาลมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมทั่วไป ได้แก่ ตำแหน่ง และประสบการณ์เกี่ยวกับอาชญากรรม และการได้รับการฝึกอบรม ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมหลัก ได้แก่ ตำแหน่ง และปัจจัยทางด้านการศึกษาได้รับการฝึกอบรม ในเรื่องปัญหาในการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควรเกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกสภา

เทศบาลและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม ข้อเสนอแนะที่พบส่วนใหญ่ คือ ต้องการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจเข้าไปตรวจในชุมชนทุกวัน

มาโนชญ์ อุปสินธุ์ (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านสะมะแก ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนน้อย และเห็นว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีสิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ ขาดการสนับสนุนด้านการแนะนำ วัสดุ เครื่องมือ ทู่น สำหรับผลการทดสอบสมมติฐาน ปรากฏว่าอาชีพ รายได้ การได้รับข่าวสาร การเป็นสมาชิกกลุ่ม การคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การเชื่อในเรื่องที่สำคัญเหนือธรรมชาติ ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

กัลยารัตน์ รัตนะจิตร (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ผลการศึกษาพบว่า ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 50.4 เพศหญิง ร้อยละ 49.6 มีอายุเฉลี่ย 44 ปี สถานภาพเป็นหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 58.3 สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนปลายร้อยละ 63.7 ร้อยละ 74.8 ประกอบอาชีพทำไร่ มีรายได้รวมครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 38,801 บาท ร้อยละ 38.5 มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องที่เฉลี่ย 20 ปี ร้อยละ 34.8 ได้รับข่าวสารจากผู้นำหมู่บ้านเป็นส่วนมาก ร้อยละ 29.1 เป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 78.5 มีจำนวนที่ดินในถือครองเป็นของตนเองเฉลี่ย 17.27 ไร่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนโดยรวม ร้อยละ 54.7 อยู่ในระดับน้อย ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างเด่นชัด คือ อาชีพ รองลงมา ได้แก่ ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่ อายุ การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการได้รับข่าวสารตามลำดับ โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนปัญหาอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ ปัญหาไฟป่า ขาดความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม การถูกลักลอบเข้าไปเก็บหาของป่า การปลูกป่า ปลูกแล้วขาดการบำรุงรักษา ปัญหาการประสานกับหน่วยราชการและองค์กรเอกชนต่าง ๆ เกิดความล่าช้าและปัญหาขาดการติดตามประเมินผล

เกรียงไกร บุญเลื่อน (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนตำบลห้วยทราย อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ เพศของหัวหน้าครัวเรือน และจำนวนแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากวัฒนธรรมไทย เพศชายจะได้รับ การยอมรับในการเป็นผู้นำ ดังนั้นการตัดสินใจในธุรกิจต่าง ๆ ของครัวเรือนทุกเรื่องจะเป็นหน้าที่

ในความรับผิดชอบของฝ่ายชาย และครัวเรือนใดมีสมาชิกที่อยู่ในวัยแรงงานมาก จะมีโอกาสหารายได้จุนเจือครอบครัวได้มากพอ จึงสามารถสละเวลาว่าเข้มาร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

นราธิป อัจฉริยชีวิน (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตำบลหนองขमार อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเป็นเพศชาย ร้อยละ 42 เพศหญิง ร้อยละ 58 มีอายุเฉลี่ย 48 ปี ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น สมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 5 คน แต่ละครัวเรือนมีสมาชิกที่อยู่ในวัยแรงงาน เฉลี่ย 4 คน อาชีพหลักทำการเกษตร มีรายได้ในครัวเรือน เฉลี่ยประมาณ 39,154 บาทต่อปี ขนาดพื้นที่ถือครอง เฉลี่ยประมาณ 16 ไร่ต่อครัวเรือน มีครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ร้อยละ 61 ระดับคะแนนเฉลี่ยของการมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การได้รับรู้ข่าวสาร และความคาดหวังผลประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เท่ากับ 3.4 16.4 และ 13.0 ตามลำดับ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ ปริมาณการรับรู้ข่าวสาร ความคาดหวัง ผลประโยชน์ ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ เพศ และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.42723

ประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลนคร จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับสูง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ได้แก่ เพศ ตำแหน่ง การเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความถี่ในการรับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

กล่าวโดยสรุปจากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรหรือประชาชน โดยทั่วไปแล้วจะมีระดับความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน ประกอบกับแรงจูงใจ ซึ่งเป็นผลประโยชน์ การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการ และประสบการณ์การทำงานในตำแหน่ง หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายนั้น